

Egy szülészeti könyv Semmelweis előtt

A szüléset és nőgyógyászat nálunk 1812-ben vált ki a sebészetből. Több mint ötven esztendeig a kirurgus adta elő, maga az „anyatudomány” is eléggé lenézett volt, hát akkor a leányági leszarmazottja hogyne lett volna az. Az első pesti tanár *Frankenburg Jakab* jelentéktelen figura. Utódáról, *Birly Ede Flórián*ról is csak annyit érdemes megjegyezni, hogy *Semmelweis* előde volt. A kötelező tankönyvek Pesten *Froriep*, *Siebold*, *Horn*, *Boer* német nyelvű *Handbuchjai*, *Birlynek* már engedélyezték a saját jegyzeteit használni, aminek persze csak formális jelentőséget tulajdoníthatunk.

Tauffer Vilmos azt írja a bábatanítás történetében (Hőgyes-féle Emlékkönyv, 352. old.), hogy ez idő tájt a bábától ugyanannyit követeltek, mint a szülészorvostól és ez az egyik részére soknak, a másik részére kevésnek bizonyult. Nem kis gondot jelentett a nyelv. Aki csak megtanulta a németet és pl. Kisújszálláson telepedett le, elég hamar el is felejtette. Szakkönyvre viszont szükség volt. Hála *Zsoldos János* doktornak, 1802 óta rendelkezésükre állott a Győrött megjelent *Aszszonyorvos*. Ennek az önálló munkának az úttörő jelentőségét már méltatták, így *Csillag dr.*, s nem túlzás *Zsoldos* szemelyében *Semmelweis* előfutárát tisztelnünk.

Az övé után a második önálló szülészeti könyvet *lugosi Fodor András* Doboka megyei főorvos írta, amely 1817-ben jelent meg két kötetben. Ez a munka méltó párja a *Zsoldos*énak, egy dologban viszont páratlan. A XX. századig nincs egyetlen orvosi szakkönyvünk, amelyik olyan hatalmas mennyiségű (és minőségű) bibliográfiát sorolna fel. Hasznossága mellett kuriózumnak is számít ez a hosszú ideig használatos *Szülést segítő tudomány és mesterség*. Szerzőjéről annyit illő tudni, hogy előbb Doboka, majd Hunyad megye főorvosa és táblabírája volt, foglalkozott epidemiológiával, balneológiával és archeológiával (ez utóbbival valószínűleg *Arányi* tanár hatására), *lugosi* előnéven különböztették meg a sok *Fodor* között. Kétkötetes szülészeti könyve azt látszik bizonyítani, hogy elemi szükségletre készült, írója az elméletben és gyakorlatban egyformán járatos volt. Könyve négy főrésze különül: 1. történelmi fejezetre; 2. a terhességi tudományra; 3—4. a rendes, illetve a rendetlen szülésről szóló ismertetésekre.

A történelmi rész azért (is) érdekes, mert közel 100 oldalnyi. Vagyis önálló műként is elmenne. Háromfelvonásos, akár egy dráma, kissé aránytalan elosztásban. Az első fejezet a bábáság eredetétől a XVI. század elejéig tart, a második a *Pál-fyn* névvel jelzett fogós korszak, a harmadik a „jelen” szülészete. A bába szó eredete szerinte a baba és a banya szó keveréke. Mivel többnyire banyák segítették a világra a babákat.

Természetesen a Nílus völgyéig és Hellasz történelméig tekint vissza, állítólag *Pharanéte*, a nagy *Szokratész* édesanyja is bábasszony volt. Legalábbis ez tűnik ki *Platón* egyik művéből. *Hippok-*

SZÜLÉST SEGÍTŐ TUDOMÁNY,

ÉS

M E S T E R S É G,

MELYET ÍRT, ÉS KIADOTT

LUGOSI FODOR ANDRÁS,

DOCTOR ÉS SZÜLÉST SEGÍTŐ

NEMES DOBOKA VÁRMEGYÉNEK HÜTŐS

T Á B L A B I R Á J A,

ÉS UGYAN AZON

NEMES VÁRMEGYÉNEK VOLT RENDES

F Ő O R V O S S A.

MÁSODIK KÖTET,

GYAKORLÓ RÉSZ.

P E S T E N,

Trattner János Tamás betűivel.

1 8 1 7.

ratész szülészeti műve (*Maieutica*) szerint, ha a méhlepény nem akar spontán eltávozni, kb. a csecsemővel azonos súlyú terhet kell akasztani a leválás elősegítésére. Rendhagyó véleménye van *Avicenna* munkásságáról: „mint Író nagy *Compiator*, bő beszédű, önkertéből kevés virágot mutató”. Nem tart többet *Abulcasis: Icones instrumentorum obstetricorum* c. munkájáról sem. Anál jobban vélekedik a *Schola Salernitana* híres tudósáról, *Constantinus Africanus*ról.

Természetesen *Galenus*tól *Vesalius*ig igyekszik a jelentősebb személyek szerepét legalább érinteni, az új korszak azonban *Braunschweigi Catharina* hercegnőnek az intenciói alapján megírt *Der Scheangern, Frauen, und Hebammen Rosengarten* c. könyvvel kezdődik, szerzője *E. Roesslin*, megjelent 1513-ban. Majd a súlypont Itáliára toldott át, amikor *H. Fabricius ab Aquapendente* a *De formato foetu* c. művével megteremtette az embriológiát, illetve az összehasonlító anatómiát. Németországban a harmincéves háború a tudományoknak sem kedvezett (kivéve a haditechnikát), az olasz városállamoknak is megvoltak a belső gondjaik, így nem csoda, ha a nagy Franciaország

(*L. Bourgeois, St. Germain*) és de Graaf révén a kis Hollandia vették át a vezető szerepet. Mint ismeretes, de Graaf fedezte fel az ovariumban a tüszőket, *lugosi Fodor* vaskos nyelvén „az aszszonyi tökökben a tojásokat”, pontosabban a pontos fordítás szerint, hiszen de Graaf is „mulierum ovaria, quam testes appellanda” névvel illeti.

Az obstetrica a rangját a napkirály polygamiájának köszönheti. Midőn *Mme de la Valière* 1663-ban XIV. Lajostól titkon gyermeket várt, a gáláns uralkodó a vajúdo szeretőjét Párizs legjobb szülészére, *J. Clemens* doktorra bízta. Az eredmény sikeres volt, mind a szülést, mind a jutalmat illetően. *Clemens* nemesi titulust kapott, „accoucheur” lett, ami rangban jóval magasabb a sage-femme elnevezésnél, noha a képzésük párhuzamosan folyt. A franciáknál *F. Moriceau: Traité des maladies des femmes grosses... Paris, 1721.* c. műve jelent irodalmi mérföldkövet. A francia szülések oly híresek voltak, hogy minden tehetős ember az ő segítségüket vette igénybe. Majd a németek (*O. Moneken*) és az angolok is felzárkóztak (*H. Chamberlen, G. Thompson*).

A középső fejezet *J. Palfyn* szülész nevével fémjelzett, a nagy kortársak: *W. Smellie, J. Astruc, J. Boer, H. Decenter* stb. *Palfyn* a *Chamberlen* család titkát fedezte (vagy fedte) fel, s tette közkinccsé, eszközét többen módosították. A szülészet történetének részletes ismertetésében helyet kap *Plenk József Jakab* is (a bibliográfiában *Weszprémi Istvánnak* a bécsi *Grantz* fordítása), *Zsoldos* viszont sehul. Pedig lehetetlen, hogy ne ismerte volna. Szakmai féltékenység volt-e? Ma már nem bizonyítható, csak feltételezhető. Nem vet kedvező fényt a különben kitűnő mű szerzőjére.

A fogantatás fiziológiájáról érdekes megfigyeléseket közöl. Mivel gyakoribb a téli szülés a nyárinál, úgymond „legalább a' gyümölcsös, vagy sikeres közlésre az ember is alkalmasabb tavaszkor, mint máskor”. *Rayger* nevének említése nélkül írja, hogy az újszülött tüdeje súlyosabb a vinnél, a mája rendkívül nagy, az epehólyag viszonylag kicsiny. *Tissot*, illetve *Osiander* munkájára (Denkwürdigkeiten für die Heilkunde) hivatkozva megállapítja, hogy fiúgyermeknél a terhes has jobb felé, leánynál bal felé domborodik.

Figyelmet érdemelnek a terhes életmódjára utaló fejezetek.

Ami a szülés körüli teendőket illeti, leszögezi, hogy „mindenben a legnagyobb tisztaság legyen

az első”. A szoptatást elengedhetetlennek tartja, ha elapad a tej, a dajkakiválasztásnál különösen a vénuszi nyavalyában szenvedőket kell kiszűrni. Úgy látszik, a gyermekági láz (mivel a nők ott-hon szültek) nem volt a szülészet fókuszában. Annál inkább az emlőgyulladás. „*Ha pedig már a' csecsek meggyülnének, 's eloszolhatatlan genyedséggel teljesednének, az evesedést puhító szerekkel elő kell mozdítani, végre mikor a' daganat puha, és a' genyetséget benne habzani érezhetni, egy vágással ki kell nyitni, a' csecskerülettől a' bimbó felé, hogy minél kevesebb tej csatornák sértesse nek meg*”. Ez a megállapítás még az antibiotikus érában sem veszítette el érvényét. Avagy amennyiben a mellben csomó marad vissza, „legjobb az érzéketlen scirrhust elébb, mint rák váljon belőle, kívágni”.

A gyermekági hidegleléséről is ír. Megállapítja, hogy vagy a nemi részek, vagy a hashártya jönnek gyulladásba „külömbféle idegen ingerek miatt”. Akár megkockáztathatnánk az előfutári megsejtést, de erőltetett lenne. Ugyanis a továbbiakban *Frank, Hufeland, Stoll, Le Roy* különböző nézeteit ismerteti az állásfoglalás igénye nélkül. Pedig *Horn, Mende, Naegele, Schmidmüller*, valamennyien a méh direkt gyulladásából származtatják. Ahogy a második kötet 104. oldalán olvashatjuk, a gyermekági láznak hashajtóval történő kezelését nem varrhatjuk *Birly* professzor nyakába. *Stohl* és *Richter* szerint a belek tisztátalanságával van egybekötve, ezért ajánlatos a purgálás.

Ha méhrepedést tapasztalni, néhány „csombókos” öltéssel össze kell varrni a sebet, ezzel az elvérzés megakadályozható. Nagyon kell vigyázni, hogy „az őtések kinezakadjanak, és hogy a' seb tisztán tartassék”. A belső vizsgálatot főleg vajjal bekent kézzel kell végezni (néha végbélen át is), műszereket és erőszakot fölöslegesen ne használjon a szülész. Ha fogót alkalmaznak, a traktáció essen egybe a méhizomzat kontrakciójával.

Sokmindent lehetne még idézni a kétkötetes, közel ötszázoldalas korai magyar nyelvű önálló szülészeti könyvből. A negyvenoldalas bibliográfia önmagáért beszél. Köztük a honfitársak; *Weszprémi, Motsi Károly, Rátz Sámuel, Peterka József* (általában fordítások), az egy *Zsoldos* sajátos kivételével.

Holott épp kettejük bizonyítják, hogy *Semelweis* előtt is volt hazánkban korszerű szülészeti szakirodalom.

Szállási Árpád